

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ MALİ İŞBİRLİĞİ KAPSAMINDA BÖLGESEL KALKINMA PROGRAMLARININ ETKİNLİĞİ

Arş. Gör. Dr. Burcu KILINÇ SAVRUL*

ÖZET

Avrupa Birliği özellikle genişleme sürecinde, bölgeler arasındaki farklılıkları azaltmaya yönelik politikalara daha da önem vermeye başlamıştır. Katılım Öncesi Mali Yardım Programı ile 2007-2013 dönemi için, kendisine aday ve potansiyel aday olan ülkelere, bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde yardımda bulunmaya başlamıştır. Bu amaç doğrultusunda AB, Türkiye için de 2003 yılından itibaren Bölgesel Kalkınma Programları uygulamasına başlamıştır. Diğer yandan Türkiye'nin AB katılım öncesi fonlarından yararlanabilmesi için de, ülkede AB normlarına uygun projelerin hazırlanması gerekmektedir.

Bu çerçevede Türkiye'de Katılım Öncesi Mali Yardım Fonları'ndan yararlanan Düzey 2 Bölgeleri arasından en geri kalmış olan 10 bölgeyi kapsayan 5 Kalkınma Programı ile 2 Sınır Ötesi İşbirliği Programı başlatılmıştır. Bu programlar Doğu Anadolu Kalkınma Programı; TR82, TR83, TRA1 Düzey 2 Bölgesel Kalkınma Programı; TRA2, TR72, TR52, TRB1 Düzey 2 Bölgesel Kalkınma Programı; TR 90 Düzey 2 Bölgesel Kalkınma Programı; Yunanistan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı ve Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı'dır.

Çalışmada öncelikli olarak Bölgesel Kalkınma Programlarının içeriği ve hedefleri ele alınacak, daha sonra ise programların sonuçlarının etkinliği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel kalkınma, Bölgesel Kalkınma Programları, AB hibeleri, tarım ve kırsal kalkınma.

ABSTRACT

European Union has begun to pay importance towards policies for reducing disparities between regions particularly with enlargement process. It also started to initiate aid its candidate and potential candidate countries, within the framework of regional development policies with Pre-Accession Financial Assistance Programme for the 2007-2013 period. For this purpose, the EU

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü.

has started to implement Regional Development Programmes for Turkey since 2003. On the other hand in order to benefit from EU pre-accession funds, Turkey should prepare projects in accordance with EU norms.

In this context, 5 Development Programs and 2 Cross-Border Cooperation Programs covering 10 least developed regions within the NUTS 2 Regions which benefited from Pre-Accession Assistance Funds were initiated in Turkey. These programs are the Eastern Anatolia Development Program; TR82, TR83, TR A1 NUTS 2 Regional Development Programs; TR A2, TR72, TR52, TR B1 NUTS 2 Regional Development Programs; TR 90 NUTS 2 Regional Development Programs; the Turkey-Greece Cross-Border Cooperation Program and Turkey-Bulgaria Cross-Border Cooperation Program.

The study first covers the content and objectives of regional development programs, then effectiveness of the results of the programs are focused.

Keywords: *Regional development, regional development programs, EU grants, agriculture and rural development.*

GİRİŞ

AB destekli bölgesel kalkınma programlarının temeli, Türkiye'nin AB'ye uyumuna yönelik katılım öncesi mali yardımların programlanmasına stratejik bir çerçeve oluşturmak üzere hazırlanan, 2004-2006 dönemini kapsayan Ön Ulusal Kalkınma Planı'dır (ÖUKP). Bu plan Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı koordinasyonunda hazırlanmıştır. Plan kapsamında bölgesel programların öncelik alanları ve desteklenecek 12 öncelikli Düzey 2 bölgesi belirlenmiştir. AB-Türkiye mali işbirliği kapsamında, Ekonomik ve Sosyal Uyum başlığı altında, ÖUKP'de belirlenen öncelikli Düzey 2 bölgelerinde bölgesel kalkınma programları uygulanmıştır. Bölgesel kalkınma programlarının genel amacı, az gelişmiş bölgelerin istihdam düzeyi ve rekabet güçlerinin artırılması yoluyla bölgelerarası ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasıdır. Bu doğrultuda merkezi ve bölgesel düzeyde projeler hazırlanmıştır (Şen, 2008: 373).

1. DOĞU ANADOLU KALKINMA PROGRAMI

Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP), TRB2 Düzey 2 bölgesinde

yer alan Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsamaktadır (Reeves, 2006: 46). DAKP, Doğu Anadolu Bölgesi'nde katılımcı kırsal ve kentsel kalkınma modelleri geliştirmeyi amaçlayan bir sürdürülebilir insani gelişme programıdır (Çakmak, 2006: 359).

Programın hedefleri AB'nin standartlarında entegre bölgesel gelişme programının hazırlanması, uygulanması; entegre bölgesel gelişme programları için deneyim kazanılması; bölgede ekonomik ve sosyal gelişmeye katkı sağlayabilecek acil faaliyetlerin desteklenmesi; yerel faktörlerin yatırım ve kaynak katılımı için teşvik edilmesidir (Varol, Özelçi Eceral, 2008: 271).

Program 2003 yılında Avrupa Komisyonu ile imzalanmıştır. Ayrıca program AB Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (MEDA) Fonu'ndan 45 milyon Euro hibe ile desteklenmiştir (Turan, 2005: 174-175).

DAKP Koordinasyon merkezi Van'dır. Programın tarım ve kırsal kalkınma, KOBİ'lerin desteklenmesi, turizm ve çevre, sosyal gelişme ve kapasite geliştirme başlıkları altında toplanabilen beş bileşeni bulunmaktadır. Bu bileşenler aşağıda belirtildiği gibidir (Dinler, 2008: 224-226);

- Tarım ve Kırsal Kalkınma: Programın amacı Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın bölgedeki eğitimli çiftçi personelinin sayısının artırılmasıdır. Böylece çiftçi gruplarının, kırsal toplulukların, çiftçi örgütlerinin gelirleri artabilecektir. Bu doğrultuda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın bölgede çalışan personeline eğitim programları düzenlenecektir.
- Küçük ve Orta Boy İşletmeler'in (KOBİ) desteklenmesi: Programın amacı yeni kurulan işletme sayısının artırılması, mevcut işletmelerde devamlılığın sağlanması, istihdamın artırılması, iş hayatına ilişkin bilgi, beceri ve prensiplerin daha iyi anlaşılmasıdır. Bu amaçların gerçekleşmesi için yeni yatırımcılara iş idaresi, finansman, pazarlama ve iş geliştirme alanında eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilecektir. Eğitim ve proje hazırlanması konusunda destek için iş destek ekibi oluşturulacaktır. Ortak kullanım atölyeleri ve kamu ve özel sektör temsilcilerinden oluşan bir İş Geliştirme Konseyi oluşturulacaktır.
- Turizm ve çevre: Programın amacı çevre kalitesinin yükseltilmesi, tarihi, doğal ve kültürel mirasın geliştirilmesi, turizm gelirlerinin artırılmasıdır. Bu amaca erişebilmek için turizm sektör analizi ve tanıtımı, imaj

oluşturma ve halkı bilinçlendirme yapılacaktır. Ayrıca Van Gölü'nün kirliliğini önlemek için çalışmaların yapılması öngörülmekte ve Tatvan atık su arıtma tesisi inşasının yapılması planlanmaktadır.

- Sosyal gelişme: Programının amacı, mağdur gruplara ve özellikle de kadınlara yönelik sosyal hizmetlerin geliştirilmesidir. Bunun için 4 adet gezici sağlık ünitesi oluşturularak, kırsal alanda ana çocuk sağlığı, doğum öncesi bakım gibi sağlık ve eğitim hizmetlerinin verilmesi planlanmıştır.
- Kapasite Geliştirme: Programın amacı, entegre bölgesel kalkınma programını gerçekleştirmek üzere, bir program koordinasyon merkezinin kurulması ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi bünyesinde Bölgesel Kalkınma ve Araştırma Merkezi, İş Geliştirme Konseyi ve Program Danışma Kurulu'nun oluşturulmasıdır.

Tablo 1: Doğu Anadolu Kalkınma Programı Bütçesi (Milyon Euro)

Programın Öncelikleri	AB Hibesi
Tarım ve Kırsal Kalkınma	17.00
KOBI	8.50
Turizm ve Çevre	9.50
Sosyal Gelişme	2.50
Kapasite Geliştirme	6.50
Diğer	1.00
Toplam	45.00

Kaynak: Dinler, 2008: 226.

Tamamı AB hibelerinden oluşan Doğu Anadolu Kalkınma Programı bütçesi, 45 milyon Euro'dur. Bütçede en büyük payı 17 milyon Euro ile tarım ve kırsal kalkınma programı almaktadır.

Program kapsamında çiftçi eğitimlerine katılan 759 kişi ile katılımcı hedefi aşılmıştır. Yaklaşık 100 küçük işletme danışmanına eğitim hizmeti verilmiştir (DPT :3 (2)).

Tablo 2: DAKP Kapsamında Yapılan Faaliyetler

	İller	Sertifika Alan Kişi Sayısı
	Bilgilendirme Toplantıları	Bitlis
Hakkari		203
Muş		151
Van		247
Toplam		721
Eğitim Faaliyetleri	Tarım ve Kırsal Kalkınma	1109
	KOBİ	423
	Turizm ve Çevre	186
	Sosyal Gelişme	225
	Toplam	1.943

Kaynak: http://www2.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/SKE_bilgi.html.

Tarım ve kırsal kalkınma bileşeni çerçevesinde sığır-koyun yetiştiriciliği ile sebze-meyve yetiştiriciliği alanında açılan kurslara 4 ilde toplam 1536 kişi katılmıştır. Bunlardan 1109 çiftçi ve üretici sertifika almıştır. KOBİ'lere yönelik olarak pazarlama, üretim teknikleri, iş geliştirme, finansal yönetim vb. alanlarda toplam 29 adet kurs düzenlenmiştir. Bu kurslara 4 ilden toplam 825 kişi katılmış, 423 kişi ise sertifika almıştır. Muhasebeci ve mali müşavirlere yönelik iş danışmanlığı kursları açılmış ve bu kurslara toplam 40 kişi katılmıştır. Bölgenin turizm gelişme stratejisi üzerine bir rapor hazırlanmaktadır. Bölgenin turizm potansiyelini tanıtmaya yönelik fuarlara katılım sağlanmıştır. Bölgesel turizm veri tabanı hazırlanmıştır. Yine Bitlis ili merkez ile Güroymak, Adilcevaz ve Gürpınar ilçelerinin atık su arıtma tesislerinin fizibilite raporları AB kurallarına göre hazırlanmaktadır (DPT 2012: 1 (3)).

2. TR82, TR83 VE TRA1 DÜZEY 2 BÖLGELERİ KALKINMA PROGRAMI

TR82 Bölgesi Çankırı, Kastamonu ve Sinop illerini, TR83 Bölgesi Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerini, TRA1 Bölgesi ise Bayburt, Erzincan ve Erzurum illerini kapsamaktadır. Bu kalkınma programı, Türkiye'nin kuzey doğusundaki 10 ili kapsamaktadır (Varol, Özelçi Ecerel, 2008: 272).

Programın finansman anlaşması, 2004 yılında Avrupa komisyonu ile im-

zalanmıştır. Program AB PHARE kuralları çerçevesinde desteklenmektedir. Toplam 52.33 milyon Euro olan program finansmanının 40 milyon Euro'su AB tarafından verilecektir. Kalan 12.33 milyon Euro da bütçe tarafından karşılanacaktır. Programın amacı, bölgede ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak ve merkezi ve bölgesel düzeyde proje uygulama kapasitesini arttırmaktır. Programın öncelikli alanları, yerel kalkınma girişimleri, KOBİ'ler, küçük ölçekli alt yapı ve teknik yardımlardır (Dinler, 2008: 227);

- Yerel kalkınma girişimlerinin desteklenmesi: Kamu kuruluşu olmayan ve kar amacı gütmeyen kuruluşların, mahalli idarelerin, sivil toplum kuruluşlarının, üniversite ve araştırma enstitülerinin, mesleki eğitim kurumlarının, ekonomik kalkınma, kırsal kalkınma faaliyetleri, araştırma faaliyetleri, bölgenin iş ve turizm imajını artırmayı hedefleyen faaliyetlerine destek sağlanacaktır.
- KOBİ'lere destek: Bölgedeki KOBİ'lerin rekabet güçlerini geliştirecek faaliyetleri desteklenecektir. Bunun için, işletme eğitimi, danışmanlık ve bilgiye daha iyi ulaşım gibi hizmetler verilecek, girişimcilik faaliyetleri teşvik edilecektir. Teknoloji transferi, yönetim ve organizasyon geliştirme, finans yönetimi, pazarlama ve reklam, insan kaynaklarının geliştirilmesi alanındaki faaliyetler desteklenecektir.
- Küçük ölçekli altyapı inşasına destek: Mahalli idarelerin yapacakları kollektif tesislerin ve altyapının inşası ile kalitesinin yükseltilmesine yönelik yardımlar yapılacaktır.
- Teknik yardım: Programın başarısı için, her düzeyde eğitim ve danışmanlık hizmeti vermek üzere, Türk ve yabancı uzmanlardan oluşan teknik yardım ekibi görevlendirilecektir.

Tablo 3: TR82, TR83 ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Bütçesi (Milyon Euro)

Programın Öncelikleri	AB Desteği	Türkiye Katkısı	Toplam
Yerel Kalkınma Girişimleri	7.4	2.46	9.86
KOBİ	11.1	3.7	14.8
Küçük Ölçekli Altyapı	18.5	6.17	24.67
Teknik Yardım	3.0	-	3.0
Toplam	40.0	12.33	52.33

Kaynak: Dinler, 2008: 227.

TR82, TR83 ve TRA1 Düzey 2 bölgelerini kapsayan kalkınma programının bütçesi, toplam 52.33 milyon Euro'dur. Bu rakamın 40 milyon Euro'su AB tarafından, 12.33 milyon Euro'su ulusal bütçe tarafından verilmiştir.

Tablo 4: TR82, TR83 ve TRA1 Düzey 2 Bölgesel Kalkınma Programı Kapsamında Yapılan Faaliyetler (Kişi Sayısı)

Bölgeler	Bilgilendirme Toplantıları				Eğitim Faaliyetleri			
	Yerel Kalkınma Girişimleri	KOBİ	Küçük Ölçekli Altyapı	Toplam	Yerel Kalkınma Girişimleri	KOBİ	Küçük Ölçekli Altyapı	Toplam
TR 83	500	509	383	1.392	181	192	132	505
TR 82	235	321	415	971	99	138	201	438
TR A1	216	370	274	860	208	98	197	503
Toplam	951	1.200	1.072	3.223	488	428	530	1.446

Kaynak: http://www2.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/SKE_bilgi.html.

Yerel Kalkınma Girişimleri bileşeni çerçevesinde açılan kurslara 4 ilde toplam 951 kişi katılmıştır. KOBİ'lere yönelik olarak pazarlama, üretim teknikleri, iş geliştirme, finansal yönetim vb. alanlarda düzenlenen kurslara ise toplam 1200 kişi katılmıştır.

3. TRA2, TR72, TR52 VE TRB1 DÜZEY 2 BÖLGELERİ KALKINMA PROGRAMI

TRA2 Bölgesi Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerini, TR72 Bölgesi Sivas, Kayseri ve Yozgat illerini, TR52 Bölgesi Karaman ve Konya illerini, TRB1 Bölgesi ise Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illerini kapsamaktadır (Kayasü, Yaşar, 2006: 207).

Bu kalkınma programı Türkiye'nin orta ve doğu yöresindeki 13 ili kapsamaktadır. Programın finansman anlaşması 2005 yılında Avrupa Komisyonu ile imzalanmıştır. AB PHARE kuralları çerçevesinde desteklenen programın bütçesi 90.67 milyon Euro'dur. Bu rakamın 70 milyon Euro'su AB tarafından verilecek, kalan 20.67 milyon Euro'su bütçe tarafından karşılanacaktır. Programla ilgili Mali İşbirliği Proje Paketi Finansman Anlaşması 2005 yılında Avrupa Komisyonu ile imzalanmıştır (Akkahve, 2006: 184-185).

Tablo 5: TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı Bütçesi (Milyon Euro)

Programın Öncelikleri	AB Desteği	Türkiye Katkısı	Toplam
Tarım ve Hayvancılık	6.13	2.04	8.17
Yerel Kalkınma Girişimleri	9.19	3.06	12.25
KOBI	18.37	6.13	24.50
Küçük Ölçekli Altyapı	27.56	9.19	36.75
Teknik Yardım	8.00	-	8.00
Yönetim Yapılarına Destek	0.75	0.25	7.00
Toplam	70.00	26.67	90.67

Kaynak: Dinler, 2008: 228.

TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgeleri'ni kapsayan kalkınma programının bütçesi 90.67 milyon Euro'dur. Bu rakamın 70 milyon Euro'su AB tarafından verilmiştir.

Programın amacı, ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak, proje uygulama kapasitesini merkezi ve bölgesel düzeyde arttırmaktır. Programın başlıca bileşenleri tarım ve hayvancılık, yerel kalkınma girişimleri, KOBİ'ler, küçük ölçekli altyapı ve kapasite geliştirmedir (Dinler, 2008: 228-229);

- Tarım ve hayvancılık: Program, tarımsal nüfusun ekonomik güvenliğini ve gelirlerini arttırmayı amaçlamaktadır. Bunun için eğitim programlarının düzenlenmesine, modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılmasına, hayvancılıkta verimliliği fazlalaştıracak tekniklerin arttırılmasına ve eğitim alan kesime hibe yolu ile verilen malzemelerle gelir arttırıcı faaliyetlerin çeşitlenmesine çalışılacaktır.
- Yerel kalkınma girişimlerinin desteklenmesi: Mahalli idareler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve kar gütmeyen kuruluşların, bölgenin gelişmesine yönelik girişimleri desteklenecektir.
- KOBİ'lere destek: Program, bölgedeki KOBİ'lerin yeniliklere uyumu, modernizasyonu ve girişimcilik kültürünün güçlendirilmesi yoluyla rekabet güçlerinin ve gelirlerinin artırılmasını amaçlamaktadır. Proje bazında Doğu ve Orta Avrupa Ülkelerini Yeniden Yapılandırma Programı (PHARE) kuralına göre en fazla 100.000 Euro hibe verilecektir. Ancak, proje sunanların da aynı miktar finansman sağlamaları şartı vardır.

- Küçük ölçekli altyapı inşasına destek: Bu fondan mahalli idareler, bölgedeki yaşam standardını yükseltmek amacıyla yararlanacaklardır.
- Teknik yardım: Programda teknik yardım her düzeyde eğitim hizmeti vermek içindir. Türk ve yabancı uzmanlardan oluşan teknik yardım ekibi görevlendirilecektir.

Tablo 6: TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgesel Kalkınma Programı Kapsamında Yapılan Faaliyetler (Kişi Sayısı)

Bölgeler	Bilgilendirme Toplantılarına Katılan Kişi Sayısı	Eğitim Faaliyetleri			
		Yerel Kalkınma Girişimleri	KOBİ	Küçük Ölçekli Altyapı	Toplam
TR A2	547	274	260	311	865
TR 72	1348	552	328	346	1226
TR 52	654	227	191	132	550
TR B1	777	237	447	227	911
Toplam	3326	1290	1226	1036	3552

Kaynak: http://www2.dpt.gov.tr/bgyu/abbbp/Programlar/SKE_bilgi.html.

Yerel Kalkınma Girişimleri bileşeni çerçevesinde açılan kurslara toplam 1290 kişi; KOBİ'lere yönelik olarak düzenlenen kurslara ise toplam 1226 kişi katılmıştır.

4. TR 90 DÜZEY 2 BÖLGESEL KALKINMA PROGRAMI

TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsamaktadır. Programın da yer aldığı "Katılım Öncesi Mali Yardımı 2005 Yılı Proje Paketine ilişkin Finansman Anlaşması", Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında 2006 tarihinde imzalanmıştır. Programın amacı bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak, merkezi ve bölgesel düzeyde proje uygulama kapasitesini geliştirmektir. Program, AB destekli diğer bölgesel kalkınma programları gibi bir hibe programı olarak tasarlanmıştır. Bu hibe mekanizmaları vasıtasıyla, bölgede yer alan 6 ilde teklif çağrısı yöntemi kullanılarak yarışma ortamında projeler desteklenmiştir. Programın öncelik alanları aşağıda belirtildiği gibidir (DPT, 4-5);

- Yerel Kalkınma Girişimleri,
- KOBİ'ler,
- Turizm ve Çevre Altyapısıdır.

Tablo 7: TR90 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı Bütçesi (Milyon Euro)

Programın Öncelikleri	AB Desteği	Türkiye Katkısı	Toplam
Yerel Kalkınma Girişimleri	4,2	1,4	5,6
KOBİ	6,9	2,3	9,2
Turizm ve Çevre Altyapısı	6,9	2,3	9,2
Toplam	18	6	24

Kaynak:T.C.Kalkınma Bakanlığı, “TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı” (Çevrimiçi) <http://www.dokap.org.tr/TR90/Default.aspx>, s.1, (24.04.2012).

Programın toplam maliyeti 24 milyon Avro olup, programın AB desteği 18 milyon Avro tutarındadır.

Tablo 8: TR90 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı Çerçevesinde İllerin Proje Sayıları ve Hibe Miktarları

İllerin Bileşenler Bazında Proje Sayıları ve Oranları (%)				
İller	KOBİ	Yerel Kalkınma Girişimleri	Turizm ve Çevre Altyapı	Oran (%)
Trabzon	42	19	11	33,64
Ordu	22	13	4	18,22
Rize	16	16	6	17,29
Giresun	13	11	2	12,62
Gümüşhane	6	13	4	10,75
Artvin	4	8	3	7,48
Toplam	103	80	30	100,00
İllerin Bileşenler Bazında Hibe Miktarları (Euro)				
Trabzon	3.528.499,43	1.268.107,04	3.514.626,78	8.311.233,25
Ordu	1.786.125,23	858.585,03	1.447.762,64	4.092.472,90
Rize	1.274.165,57	1.020.394,75	2.175.792,30	4.470.352,62
Giresun	1.130.323,41	784.291,12	750.167,10	2.664.781,63
Gümüşhane	386.596,51	899.568,74	1.354.685,50	2.640.850,75
Artvin	259.757,22	689.974,39	871.178,70	1.820.910,31

Kaynak:T.C.Kalkınma Bakanlığı, “TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı” (Çevrimiçi) <http://www.dokap.org.tr/TR90/Default.aspx>, s.1, (24.04.2012).

TR90 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı kapsamında toplam 213 projeye destek sağlanmıştır. Projelerin 103'ü KOBİ, 80'i Yerel Kalkınma Girişimleri ve 30'u Turizm ve Çevre Altyapısı öncelik alanı kapsamındadır.

AB-Türkiye Mali İşbirliği çerçevesinde yürütülen ve DPT tarafından ulusal koordinasyonu sağlanan TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı'nın uygulama birimi, Doğu Karadeniz İlleri Hizmet ve Kalkınma Birliği'dir. Program kapsamında 6 ilde bilgilendirme ve tanıtım toplantıları düzenlenmiş, proje başvurularının değerlendirilmesi çalışmaları tamamlanmıştır. 2007 tarihi itibarıyla de projelerin uygulanmasına başlanmış ve projeler 2009 yılında başarıyla tamamlanmıştır (www.dokap.org.tr).

5. GAP BÖLGESEL KALKINMA PROGRAMI

GAP Projesi, bölgenin zengin toprak ve su kaynaklarından yararlanmak amacıyla önce kendi içinde bir enerji ve sulama projesi olarak başlamıştır. Daha sonra farklı sektörlerdeki gelişmelerin birbiriyle uyumlu olarak gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir (Ökten, Çeken, 2008:17).

GAP bölgesi, net iç göçle görece yüksek nüfus büyümesi ve düşük gelişim göstergeleri ile Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden birisidir (Göymen, 2000: 58). GAP'la sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına büyük önem verilmiştir. Bölgedeki kalkınma amaçlı proje uygulamaları, birçok sektöre yayılmıştır (Kibaroğlu, 2008: 352).

GAP Bölgesel Kalkınma Programı Hazine Müsteşarlığı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve Avrupa Komisyonu arasında imzalanmıştır. Program 2002 yılından itibaren 5 yıllık bir uygulama dönemini kapsar ve 9 ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) içerir. Programın amacı, bölgede yaşayan insanların sosyal ve ekonomik koşullarını iyileştirmek, istikrarlı ekonomik büyümeye katkıda bulunmak, istihdam kapasitesini arttırmak, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını azaltmaktır. Programın bileşenleri aşağıda belirtildiği gibidir (Dinler, 2008: 229-230);

- Kültürel mirasın geliştirilmesi: Bu bileşenin genel amacı; GAP Bölgesi'nde kültürel mirası geliştirme girişimlerinin desteklenmesi

yoluyla, bölgede yaşayanların ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirmektedir (Menteş 2006: 322). Kültürel mirasın geliştirilmesi eğitim, eylem planı ve proje aşamalarından oluşmaktadır. Bu çerçevede öncelikle kişilerin Avrupa Komisyonu'na uygun yeni projeler üretebilmek üzere eğitilmesi amaçlanmaktadır. Bölgedeki kültürel mirasın ve kültür turizminin geliştirilmesine yönelik projelerin desteklenmesi öngörülmektedir. 2004 yılında Kültürel Mirasın Geliştirilmesi Projesi başlatılmış ve Şanlıurfa'da bu amaçla bir ofis kurulmuştur. Bölgedeki tüm illeri kapsayan Hibe Programı-Proje Hazırlama Eğitimi gerçekleştirilmiştir. Proje hazırlama yardım birimi, bölgedeki 70 kuruluşun 120 projesine yerinde hizmet vermiştir.

- Kırsal kalkınma projesi: Bölgede sulama olanaklarından yararlanamayan yörelerdeki küçük çiftçilere, ayni ve nakdi destek öngörülmektedir. Bunun için tarım dışı gelir getirici halı ve kilim dokuma, konservecilik gibi faaliyetler desteklenecek, süt işleme, besicilik, arıcılık, meyvecilik ve bağcılığın geliştirilmesine çalışılacaktır.
- Küçük ve Orta Ölçekli Girişimcileri Destekleme Projesi (GAP-GİDEM): GAP-GİDEM Projesi çerçevesinde Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır ve Adıyaman illerinde oluşturulan ofislerle bölgeye hizmet edilmektedir. Projenin temel hedefi mevcut ve potansiyel girişimcilerin idari, operasyonel ve girişimcilik kapasitelerini geliştirmektir (Sayın, 2006: 346). Bu proje ile bölgedeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesine, kadınların ve gençlerin ekonomiye kazandırılmasına çalışılmaktadır. GAP-GİDEM projesi çerçevesinde, 2003 yılında küçük ve orta ölçekli 351 işletmeye danışmanlık hizmeti verilmiştir. Ayrıca 29 eğitim semineri yapılmış ve bu faaliyetlerden 1392 kişi yararlanmıştır.

Sonuç olarak GİDEM'in amacı bölgede yatırımcılığı ve girişimciliği özendirmek, yerli ve yabancı sermayeyi bölgeye çekebilmek için gerekli danışmanlık hizmetlerini verebilmektir. GİDEM, GAP'ın bölgeye getireceği faydalardan yararlanmak isteyen yatırımcılara yatırımın nasıl ve nereye yapılması gerektiğini, iş kurma, iş geliştirme, yerli ve yabancı diğer yatırımcılarla ortaklık kurma alanlarında bilgi vermektedir (Seymen Oskay, Kubar, 212).

Tablo 9: GAP Bölgesel Kalkınma Programı Bütçesi (Milyon Euro)

Programın Öncelikleri	Program Bütçesi
Kültürel Mirasın Geliştirilmesi	7.8
Kırsal Kalkınma	24.2
Küçük ve Orta Ölçekli Girişimleri Destekleme	15
Toplam	47

Kaynak: Dinler, 2008:..229.

Program 47 milyon Euro'luk bir bütçeye sahiptir. Bu program en fazla desteği, kırsal kalkınma alanına yapmıştır.

6.YUNANİSTAN-TÜRKİYE SINIR ÖTESİ İŞBİRLİĞİ PROGRAMI

AB kaynaklarıyla desteklenmek üzere, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınır illerin birbirleri ile işbirliğini geliştirmek amacıyla, İnterreg III/A Yunanistan-Türkiye Programı başlatılmıştır. Program Türkiye ile Yunanistan arasında deniz ve kara sınırı olan Aydın, Balıkesir, İzmir, Çanakkale, Muğla ve Edirne illerini kapsar. Programın bütçesi 19.3 milyon Euro'dur. Bu fonun 15 milyon Euro'su AB tarafından (Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali İşbirliği Fonu'ndan), kalan 4.3 milyon Euro ise ulusal bütçeden karşılanacaktır. Programın uygulanabilmesi için Türk ve yabancı uzmanlardan oluşan teknik yardım ekibinin görevlendirilmesi öngörülmektedir. Destek, sınır ötesi etkiye sahip ve kar amacı gütmeyen projelere verilmektedir. Yunanistan ile birlikte hazırlanan Ortak Programlama Belgesi, Avrupa Komisyonu tarafından onaylanmıştır (Dinler, 2008: 230-231).

Programın amacı, Türkiye ve Yunanistan'ın komşu bölgeleri arasındaki sorunların çözümüne yönelik işbirliğini geliştirmektir. Yunanistan-Türkiye arasında yeni karayolu bağlantılarının hayata geçirilmesi, gümrüklerdeki yoğunluk sorunlarının çözülmesi, kadınlara karşı şiddet ve kaçakçılık gibi suçların engellenmesi, kamu sağlığı, kültürel faaliyetler, turizm faaliyetlerinin desteklenmesi, istihdamın artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi programın önceliklerini oluşturmaktadır (Erkut, Baypınar vd., 2008: 125).

Tablo 10: İnterreg III/A Yunanistan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Program Bütçesi (Euro)

Programın Öncelikleri	Program Bütçesi
Sınır Ötesi Altyapı	7.741.935
Ekonomik Gelişme ve Altyapı	3.870.968
Yaşam kalitesi, Çevre, Kültür	5.806.452
Teknik Yardım	1.935.484
Toplam	19.354.839

Kaynak: Dinler, 2008: 230.

Program 19.354.839 Euro'luk bir bütçeye sahiptir. Bu program en fazla desteği, sınır ötesi altyapı alanına yapmıştır.

7.TÜRKİYE-BULGARİSTAN SINIR ÖTESİ İŞBİRLİĞİ PROGRAMI

AB tarafınan desteklenen Bulgaristan ile Sınır Ötesi İşbirliği Programı, Türkiye'de Edirne ve Kırklareli ile Bulgaristan'da Hasköy, Yambol ve Burgaz'ı kapsamaktadır. Programın amacı, Türkiye ile Bulgaristan sınırı bölgelerinin kalkınmalarının sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Programın öncelikleri, sınır bölgelerinin altyapılarının geliştirilmesi, çevrenin korunması ve doğal afetlerde işbirliğinin sağlanması, ekonomik kalkınma, turizm gibi konularda ortak projelerin gerçekleştirilmesidir. Programa 2003 yılında başlanmıştır (Dinler 2008: 231).

Tablo 11: Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı Bütçesi (Euro)

Programın Öncelikleri	Program Bütçesi
Sınır Ötesi Altyapı	8.667.000
Çevrenin Korunması, Geliştirilmesi ve Yönetimi	9.333.000
Kişisel, Toplumsal Faaliyetler	1.500.000
Toplam	19.500.000

Kaynak: Dinler, **Bölgesel İktisat**, s.231.

Programın toplam bütçesi 19.5 milyon Euro'dur. Bu program en fazla desteği, çevrenin korunması, geliştirilmesi ve yönetimi alanına yapmıştır.

SONUÇ

Tüm program uygulamaları 2003 yılından sonra ve aynı dönemde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Öncelikli olarak bir bölgesel kalkınma programının uygulanması ve bu programın sonuçlarının etkinliği analiz edilmemiştir. Bu durum da sonuçların etkinliğini azaltmıştır. Öncelikli olarak her programın bölgenin kendine özgü olan fırsatlarını ve sorunlarını belirlemesi gerekmektedir.

Bölgesel Kalkınma Programları geniş bir bölgeyi kapsamaktadır. Bölgelerin yaygın coğrafyası nedeniyle bölgelere verilecek bütçeler doğru tahmin edilememiştir.

Avrupa Birliği'nin fonlarının hangi alanlara verileceği, tarım ve hayvancılık, yerel kalkınma girişimleri, küçük ölçekli altyapı, KOBİ'ler, teknik yardım, yönetim yapılarına destek gibi, birlik tarafından ayrıntılı bir şekilde düzenlenirken, bu fonların uygulamada ortaya çıkardığı sonuçlar aynı önemde ve ayrıntıda ele alınmamıştır. Bölgesel kalkınma programları çerçevesinde yürütülen faaliyetlerin denetimi yetersiz kalmıştır.

Ancak programlara ayrılan hibe yardımları, nihai faydalanıcıların kullanımına açılabilmiştir. Bölgesel kalkınma programları çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetler; belediyeler, il özel idareleri, ticaret ve sanayi odaları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, kooperatifler, çiftçiler, birlikler ve yatırımcı kuruluşlara olumlu katkılar sağlamıştır. Programlar kapsamında gerçekleştirilen eğitim ve danışmanlık faaliyetleri ile, AB fonlarının kullanımını sürecinde yerel yönetimlerin; proje yönetme, uygulama ve izleme kapasitesi arttırılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Akkahve, Deniz, "AB Destekli Bölgesel Kalkınma Programlarının Yönetimi ve Yapısal Fonlara Hazırlık", **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül, 2006, Ankara, s.161-196.

Çakmak, Erol, "Sürdürülebilir Beşeri Kalkınma Çabası Olarak Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP)", **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül, 2006, Ankara, s.359-374.

Dinler, Zeynel, **Bölgesel İktisat**, Ekin Yayınları, Bursa, 2008.

DPT, **TR90 Düzey 2 Bölgesi (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon) Kalkınma Programı Hibe Projesi Uygulama Rehberi**, DPT Yayını, Ankara, s.4-5.

DPT, **Doğu Anadolu Kalkınma Programı**, DPT Yayını, Ankara (2).

DPT, “Doğu Anadolu Kalkınma Programı”, (Çevrimiçi), http://www2.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/SKE_bilgi.html, 02,06,2012 (3).

Erkut, Gülden, Mete Başar Baypınar vd., “Batı Marmara Bölgesi’nde Stratejik Gelişme ve Sınırötesi İşbirliği”, **İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım**, Cilt:7, Sayı:2, Eylül 2008, s.114-127.

Göymen, Korel, “Güneydoğu Anadolu’ya İlişkin Olarak Bölgesel Kalkınmada Yerel İdareciliğin Rolü”, **Devlet Reformu, Yoksulluk, Bölgesel Gelişme ve Kırsal Yoksulluk, Kent Yoksulluğu**, TESEV Yayınları 21, İstanbul, 2000, s.53-69.

Kayasü, Serap, Suna S. Yaşar, “Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül, 2006, Ankara, s.199-213.

Kıbaroğlu, Ayşegül, “Küresel İklim Değişikliğinin Sınıraşan Su Kaynakları Politikasına Etkileri”, **TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi**, 20-22 Mart, Ankara, 2008, s.347-355.

Menteş, Gökhan, “Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi İçin Bir Yönetişim Modeli: Güneydoğu Anadolu Örneği”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül, 2006, Ankara, s.319-337.

Ökten, Şevket, Hüseyin Çeken, “GAP Projesi’nin Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Politikaları İçindeki Yeri ve Önemi”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 14 (1), 2008, s.13-22.

Reeves, Teresa, “AB ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma”, **TEPAV Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Avrupa Perspektifi, 2006, s.39-48.

Sayın, Meral, “Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDEM

Projesi”, **TEPAV Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Avrupa Perspektifi, 2006, s.345-357.

Seymen Oskay Cansel, Yeşim Kubar, “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi**, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, Mayıs 2007, s.204-214.

Şen, Ali, “Bölgesel Kalkınma ve Hibe Programları”, **TEPAV Yayınları No:45**, 3. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, “Planlamadan Uygulamaya”, 27-28 Kasım, Mersin, 2008, s.363-378.

T.C.Kalkınma Bakanlığı, “TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı” (Çevrimiçi) <http://www.dokap.org.tr/TR90/Default.aspx>, s.1, 24.04.2012.

Turan, Menaf, “Bölgesel Kalkınma Programları”, **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?**, PargrafYayınevi, Ankara, 2005, s.159-180.

Varol, Çiğdem, Tanyel Özelçi Eceral, “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Çalışmalarının Uygulanma/Uygulanamama Süreçleri”, **TEPAV Yayınları No:45**, 3. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, “Planlamadan Uygulamaya”, 27-28 Kasım, Mersin, 2008, s.255-282.